

BENCE ERIKA

Király Kinga Júlia: Az újrakezdés receptjei. Erdélyi zsidó történetek életről, éhségről és reménységről

Mentor Könyvek, 2018

A történetmesélés asszociatív technikája, az emberi elmének ez a „lenyűgöző sajátossága” adta a könyv szerkesztési elvét, tudjuk meg a szerzői előszóból, amelynek legfontosabb kérdésfelvetése, hogy miképp szólítható meg a „másik”: „Ki hogyan kapcsolódik egy másik emberhez, akit eddig sosem látott, és nagy valószínűséggel ezután sem fog?” Ezekre a kérdésekre próbál meg választ adni lehetőségek felsorolásával és megjelenítésével a könyv: „Egy recept révén? Egy történet révén? Egy tárgyon keresztül? Egy másik emberen keresztül?”

Legpontosabbak talán akkor vagyunk, ha *Az újrakezdés receptjeit* breviáriumnak tekintjük a szó mai, gyűjtemény jelölő értelmében. Élettörténetek, vallomások, az interjúkészítés és a történetmesélés eljárása során felmerülő, hivatkozott szövegek, kiadványok szemelvényei, dokumentumok, fényképek és receptek rendeződnek egységes fejezetekké és alfejezetekké lapjain, bonyolult szövevényt alkotva. Sokféle tradíció szublimálódik benne: a zsidó vallási és kulturális hagyományok tiszteletétől a vallási közösségek gasztronómiai tudásán át a haszidizmus mozgalmának jellemző sajátosságáig, a történetmesélés szokásáig: receptskönyv, interjúkötet, élettörténetek antológiája, fényképalbum és dokumentumgyűjtemény. A fejezetek elrendezettségét a zsidó sors-történetek kronológiája adja a gyermekkorra történő visszaemlékezésektől a második világháború kitörésén át a holokausztig, ami természetesen foglalta magában a gettót, a láger és a felszabadulás/újrakezdés élménygyűjtését. Főszereplői egyszerű emberek, többségük nő; izraelita származásúak, holokauszt-túlélők. Mindannyian kilencven éven felüliek, akik kamaszként, fiatal felnőttként élték túl a második világháborús üldözöttséget, a haláltáborok szóval alig kifejezhető (esetenként ki sem fejezhető) borzalmait és az újrakezdés számkivetettségét. Tíz ember, tíz élettörténet hét fejezetben a zsidó családba való születés pillanatától az élet lezárulásával való szembenézésig. Szándékosan nem a „halálról” mint az élet végpontjával történő szembesülésről beszélnek, hiszen e történetek főszereplői, rendhagyó

módon, már kora ifjúságuk során megélték ezt a lét-tapasztalatot.

Holokauszt-életről: egy tragikus kor mélyen megrendítő, elrettentő, súlyos tanulságaival. S noha magát a nagytörténetet eddig is már megszámlálhatatlan feldolgozásban (emlékiratok, regények, játék- és dokumentumfilmek révén, nem beszélve a történelemkönyvekről, a történetírás eszköztáráról!) közelíthettük meg, mégis izgalmas és megrendítő jelentései bontakoznak ki előttünk Király Kinga Júlia könyvéből. A kisember perspektívájából értelmezzük azt, amit a történetírás nagy volumenű erőik összefüggéseként tárgyal. Amíg az európai hadszíntéren gazdasági érdekek és hatalmi ideológiák, addig egy erdélyi vagy regáti kistelepülésen a tudatlanság, az irigység dönt életekről és sorsokról. A haláltáborokban pedig a szelektálók pillanatnyi közérzete, olykor a szerencse. Több mesélő is arról számol be, hogy a családja meghurcoltatásában és deportálásában a helyi, kisszerű érdekek, a kapzsiság játszott közre. A feljelentés a konkurens mestertől, az irigy és pénzéhes, ezért konspiráló szomszédától érkezett: „Figyeld csak meg a szomszédot mint intézményt! Nem akarok rosszat mondani róluk, mert végtére is egy halott nemzedékről van szó. De mennyi irigység, kémkedés, fűrészkésés tapad hozzájuk!”

Ilyen kegyetlenségű történetek (pl. a regáti pogromok, köztük Alex Spiegel kereskedő és társai megkínzása és megölése, gyermekek eleven elégetése, az auschwitzi gázkamrába küldött utolsó pillanatai) elbeszélésével és epizódjaival utóbbi időben talán Zoltán Gábor *Orgia* című regényében vagy *Szomszéd* című kötetében találkoztam; s felidéződött még bennem az a jeges rettenet, amit akkor érez az olvasó, amikor *Gyarmati Fanni naplójának* a Radnóti Miklós meggyilkolásáról szóló bejegyzéseit olvassa; leginkább azért, mert a véletlen szemtanú (ha jól emlékszem, egy gátőr) megfigyelései, apró észrevételei semmissé teszik azt a – számunkra évtizedeken át sulykolt – állítást, miszerint a pusztítás, a kegyetlenség német fasiszták, főleg az SS-

katonák „műve” volt. Nem. Az *újrakezdés receptjeinek* is ez az egyik szomorú tanulsága. Miként az Zoltán Gábor könyvében metaforává vált: a „szomszédaink” voltak.

A holokauszt-irodalomban emblematicussá vált „sorstalanság” új dimenzióit, a megalázottság elképesztő változatait ismerjük meg e történetek révén. Hogyan lehet megtörni és halálba kergetni az embert értelmetlen munkával (pl. a „földgyengetésnek” nevezett kőhordással), elviselhetetlen hosszúságú sorban állással, a méltóság (pl. a ruha és a személyiségi kódok, név elvételével, törlésével), a szemérem megsértésével (pl. meztelenre vetkőztetéssel, a test kiszolgáltatottságával; „alul is férfiak borotváltak le” – mondja az egyik riportalany), az alapvető szeparációs igény (pl. a szükség végzése közben) semmibevételével. Nagyon erős és megrázó részletei az interjúknak, amelyekben a gyilkosok cinizmusa képződik meg. Legismertebb példája az „Arbeit macht frei!” felirat.

És a kisemberi nagyság, az élni akarás és a remény megrendítő pillanatai: a gázkamra előtt meztelenre vetkőztetett, de tartásában megtörhetetlen, ezért Istent fenyegető („Engeded ezt!”) nagypapa emlékképe, a dermesztő hidegtől összebujással, körkörös mozgással védekező rabok képe, a szolidaritás megnyilvánulásai: a konyháról kilopott apróságok, amelyekkel életet mentenek, noha a saját életüket kockáztatják az oda beosztottak. De ilyen reménykeltő mozzanatnak számít a távoli rokonok egymásra találása – mint a valakihez tartozás fontosságának felismerése – is a haláltáborban, amikor a legtöbben már minden hozzátartozójukat elveszítették.

Hogyan kerülhet közel a másikhoz az ember, az olvasó, az értelmező? A szerző által felsorolt le-

hetőségek közül talán a megszerzhető tudás a legfontosabb; a másik (közösség) tradícióinak, történeteinek és szokáskultúrájának megismerése.

Noha a holokauszt-történetek képezik a könyv legértékesebb, s az olvasóban leginkább „nyomot hagyó” fejezeteit, *Az újrakezdés receptjei* több ennél, s címéhez híven:

rendhagyó szakácskönyv, amely a zsidó gasztronómia hagyományainak és receptjeinek felidézésével és bemutatásával nemcsak azt mutatja meg, hogy a tradíció hogyan segít a közösség és a személyes élet újraalkotásában, a traumák feldolgozásában, de közelebb is visz az idegennek gondolt Másikhoz. Leginkább azért, hogy nemcsak a különbséget, hanem a köztünk levő hasonlóságokat is felismerjük. Akár ételreceptekben és -változatokban is. Megismerjük a zsidó szokáskultúra lényegét, megértjük gyakorlati szerepét (pl. a kóserelés eljárása a zsidó nép eredetének földrajzi koordinátái között nagyon is gyakorlati életvezetési tanács, egészségmegőrző, preventív eljárás). Még fontosabb, hogy megértjük – mert magyarázatot kapunk rá – a zsidó ünnepek jelentését, múltreprezentáló, kultúraalkotó fontosságát.

Kilátásként, ablakként működő könyv. Megnyerve érdeklődésemet arra inspirált, hogy a még több tudás érdekében magam kutassak történetek és szövegek után, illetve kamatoztassam azt, amit eddig sikerült megismernem a zsidó kultúrával összefüggésben. Két ilyen területet említhetek: Kemény Zsigmond történelmi regényei kapcsán a székelly zsidók, a szombatosok történetét vizsgáltam, a Markovits Rodion-életmű kutatása során pedig a haszidizmus jelenségével szembesültem. Ezeket most hiteles, életszerű, „belső” perspektívából is megmutatta számomra ez a könyv.

FEKETE MARIANNA

Ughy Szabina: A gránátalma íze

Orpheusz, 2018

Két világ határán játszódik Ughy Szabina első regénye, amelynek főszereplője a görög mitológia Perszephonéjához hasonlóan két színhely között ingázik. A magyarországi szülőhely és a maga vá-

lasztotta napfényes Szicília között utazik és utaztatja az olvasót a narrátor-főszereplő, aki nemcsak a regénytérben, de emberi viszonyaiban is keresi a maga helyét.